

Maharashtra Board Class 12 Crop Science 2024 Code : 745 (M) Question Paper with Solutions

Time Allowed :3 HourS	Maximum Marks :80	Total Questions :31
-----------------------	-------------------	---------------------

1. योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा :

(अ) शेतीच्या व्यवस्थापनासाठी व देखभालीसाठी नियुक्त जबाबदार व्यक्ती म्हणजे _____ होय.

- (i) लिपिक
- (ii) संचक
- (iii) शेती व्यवस्थापक
- (iv) सहायक

Correct Answer : (iii) शेती व्यवस्थापक

Solution :

शेती व्यवस्थापनात जबाबदारी असलेली व्यक्ती शेती व्यवस्थापक म्हणून ओळखली जाते, जी संपूर्ण शेती व्यवस्थापन, उत्पादन आणि देखभालीसाठी उत्तरदायी असते.

Quick Tip

शेती व्यवस्थापक हा शेतातील उत्पादन आणि श्रमिकांचे नियोजन यासाठी जबाबदार असतो. आधुनिक कृषी व्यवस्थापन पद्धती याच्या कार्यक्षमतेवर अवलंबून असतात.

(ब) _____ खरेदी करण्यासाठी वापरलेली रक्कम म्हणजे स्थिर भांडवल आहे.

- (i) जमीन
- (ii) बियाणे
- (iii) खते
- (iv) यापैकी नाही

Correct Answer : (i) जमीन

Solution :

स्थिर भांडवल म्हणजे दीर्घकालीन गुंतवणूक जसे की जमीन, इमारती, मशीन इत्यादी. हे एकदा खरेदी करून दीर्घकाळ वापरण्यात येते.

Quick Tip

स्थिर भांडवलात जमीन, वाहने, सिंचन यंत्रणा यांचा समावेश होतो, तर फिरते भांडवल म्हणजे बियाणे, खते, कीटकनाशके यासारखी सतत पुनर्वापर होणारी संसाधने असतात.

(क) हिरव्या चाऱ्यासाठी _____ ची लागवड करावी.

- (i) निलगिरी
- (ii) साग
- (iii) शेवटी
- (iv) कडूनिंब

Correct Answer : (iii) शेवटी

Solution :

हिरव्या चाऱ्यासाठी शेवटी (Sorghum) ही वनस्पती उपयुक्त आहे कारण ती जनावरांसाठी पौष्टिक आणि जलद वाढणारी असते.

Quick Tip

हिरवा चारा जनावरांच्या पोषणासाठी अत्यंत महत्त्वाचा आहे. नेपियर गवत, मका, आणि शेवटी हे सर्व चारा पिकांसाठी चांगले पर्याय आहेत.

(ड) _____ बाजारपेठेत विक्रेता व ग्राहक देश पातळीवरचे असते.

- (i) राष्ट्रीय
- (ii) स्थानिक
- (iii) विभागीय
- (iv) जागतिक

Correct Answer : (i) राष्ट्रीय

Solution :

राष्ट्रीय बाजारपेठ ही विक्रेता आणि ग्राहक देशाच्या स्तरावर कार्यरत असते, जिथे वस्तू आणि सेवा राष्ट्रीय स्तरावर वितरित केल्या जातात. उदाहरणार्थ, भारतातील विविध राज्यांमध्ये विकल्या जाणाऱ्या उत्पादनांसाठी राष्ट्रीय बाजारपेठ असते.

Quick Tip

बाजारपेठेच्या प्रकारांमध्ये स्थानिक, राष्ट्रीय, विभागीय आणि जागतिक बाजारपेठेचा समावेश होतो. बाजारपेठ निवडताना उत्पादनाची मागणी आणि पुरवठ्याचा विचार करावा.

(इ) जमीन हा शेतीनिविष्टांपैकी _____ घटक आहे.

- (i) वैयक्तिक
- (ii) भौतिक
- (iii) सामाजिक
- (iv) आर्थिक

Correct Answer : (ii) भौतिक

Solution :

जमीन ही एक महत्त्वाची भौतिक शेतीनिविष्टा आहे कारण ती शेती उत्पादनाचा पाया असते आणि उत्पादन प्रक्रियेसाठी आवश्यक

संसाधनांपैकी एक आहे.

Quick Tip

शेतीसाठी आवश्यक असलेल्या निविष्टांमध्ये भौतिक घटक (जमीन, पाणी, उपकरणे), मानवी श्रम, व आर्थिक स्रोत यांचा समावेश होतो.

(फ) जेव्हा फळझाडे व गवताची लागवड केली जाते तेव्हा त्यास _____ वनशेती म्हणतात.

- (i) उद्यानकुरण
- (ii) कृषी वनीय कुरण
- (iii) कृषी वनरोपण
- (iv) कृषी उद्यान कुरण

Correct Answer : (ii) कृषी वनीय कुरण

Solution :

कृषी वनीय कुरण म्हणजे फळझाडे व गवताची लागवड एकत्र केली जाते, ज्यामुळे शेतकरी भूमीचा अधिक चांगला उपयोग करू शकतात आणि त्याचे उत्पादन वाढवू शकतात.

Quick Tip

कृषी वनीकरण म्हणजे शेती व वनीकरण यांचे एकत्रित उत्पादन. यामुळे जमिनीचा अधिक चांगला उपयोग होतो आणि शेतकऱ्यांना अधिक उत्पन्न मिळते.

(ब) खालील जोड्या जुळवा :

गट 'अ'	गट 'ब'
(अ) मध्यम मुदतीचे कर्ज	(i) ५ height(ब) एक पीक पद्धत
(ii) एकशषायु	
(क) बीज वितरणाची लोकशाही पद्धत	(iii) १ ते ५ वर्षे कालावधी
(ड) शेतीक्षेत्रातील हमाल क्षेत्र	(iv) सहकारी संस्था मार्फत बीज वितरण
(इ) इतरशेती	(v) एकाच जमिनीवर वर्षानुवर्षे तेच पीक घेणे

Correct Answers :

- (अ) मध्यम मुदतीचे कर्ज → (iii) १ ते ५ वर्षे कालावधी
- (ब) एक पीक पद्धत → (v) एकाच जमिनीवर वर्षानुवर्षे तेच पीक घेणे
- (क) बीज वितरणाची लोकशाही पद्धत → (iv) सहकारी संस्था मार्फत बीज वितरण
- (ड) शेतीक्षेत्रातील हमाल क्षेत्र → (i) ५ - (इ) इतरशेती → (ii) एकशषायु

Quick Tip

शेती व्यवस्थापन व कृषी अर्थशास्त्र समजून घेताना बाजारपेठांचे प्रकार, शेती निविष्टांचे घटक आणि कृषी वनीकरण पद्धतींचे मूलभूत ज्ञान असणे महत्त्वाचे आहे.

(ख) चूक की बरोबर ते लिहा :

(अ) ट्रॅक्टर चालक मजूरास अनुसूचित मजूर म्हणतात.

Correct Answer : चूक

Solution :

ट्रॅक्टर चालक मजूरास अनुसूचित मजूर म्हणता येत नाही, कारण अनुसूचित मजूर ही संज्ञा विशिष्ट सामाजिक आणि आर्थिक गटांसाठी वापरण्यात येते.

Quick Tip

अनुसूचित मजूर हा विशिष्ट कायदेशीर संज्ञा असून काही ठराविक समुदायांना त्याचा समावेश केला जातो. शेतीतील इतर श्रमिक हे त्याच्या अंतर्गत येत नाहीत.

(ब) महाजिज व कृषी महामंडळाच्या राज्यात योजनांवर कार्यकृती ठेवण्यात येतो.

Correct Answer : बरोबर

Solution :

महाजिज व कृषी महामंडळ राज्यातील कृषी योजनांवर कार्यवाही करण्यासाठी जबाबदार संस्था आहेत.

Quick Tip

महाजिज आणि कृषी महामंडळ सरकारी योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात आणि कृषी धोरणे प्रभावीपणे राबविण्यास मदत करतात.

(क) मिश्र पीक पद्धतीमध्ये जमीन व शेणखत यांचा योग्य वापर होतो.

Correct Answer : बरोबर

Solution :

मिश्र पीक पद्धतीत वेगवेगळ्या पिकांचा एकत्रित उत्पादनासाठी योग्य नियोजन केले जाते, ज्यामुळे मातीची सुपीकता टिकवून ठेवता येते.

Quick Tip

मिश्र पीक पद्धतीमध्ये नायट्रोजन-स्थिर करणारी पिके आणि अन्य पीक एकत्र घेतल्याने जमिनीचा पोत सुधारतो आणि उत्पादन वाढते.

(ड) व्यावसायिक शेतीमालाची सुरक्षित साठवण करता येत नाही.

Correct Answer : चूक

Solution :

व्यावसायिक शेतीमालाची साठवणूक आधुनिक कोल्ड स्टोरेज आणि गोदामांमध्ये केली जाते, त्यामुळे साठवणुकीस अडचण येत नाही.

Quick Tip

व्यावसायिक शेतीमालाचे संरक्षण करण्यासाठी शीतगृह, वातानुकूलित गोदामे आणि आधुनिक साठवणुकीच्या पद्धती उपयुक्त ठरतात.

(इ) किरकोळ बाजारपेठेत शेतीमालाची विक्री ग्राहकाच्या गरजेनुसार थोड्याच प्रमाणात केली जाते.

Correct Answer : बरोबर

Solution :

किरकोळ बाजारपेठेत उत्पादने अंतिम ग्राहकांना त्यांच्या गरजेनुसार कमी प्रमाणात विक्री केली जाते.

Quick Tip

किरकोळ बाजारपेठा थेट ग्राहकांपर्यंत पोहोचतात आणि छोट्या प्रमाणात विक्री होते. यामध्ये दुकानदारी, ऑनलाईन ॲट-टॉर्म आणि स्थानिक बाजारपेठा यांचा समावेश होतो.

२. थोडक्यात उत्तर द्या :

(१) कृषी अंतर्गतजत्रक म्हणजे काय ?

Solution :

कृषी अंतर्गतजत्रक म्हणजे शेतीत वापरण्यात येणाऱ्या साधनसामग्रीची माहिती व त्यावरील नियंत्रण ठेवण्यासाठी वापरण्यात येणारी नोंदपद्धती.

Quick Tip

कृषी अंतर्गतजत्रक (Farm Inventory) पद्धतीद्वारे शेतकऱ्यांना त्यांच्या संसाधनांचा योग्य वापर आणि नियोजन करण्यात मदत होते.

(२) बहुवर्षीय पीक पद्धत म्हणजे काय ?

Solution :

बहुवर्षीय पीक पद्धतीत एकच पीक अनेक वर्षे घेतले जाते, जसे की ऊस, नारळ, आंबा इत्यादी.

Quick Tip

बहुवर्षीय पीक पद्धतीत उत्पादनाची स्थिरता वाढविण्यासाठी एकाच पीकाची अनेक वर्षे लागवड केली जाते. यामुळे शेतकऱ्यांना दीर्घकालीन फायदा होतो.

(३) खरीदी व विक्री विषयी माहिती लिहा.**Solution :**

खरीदी व विक्री म्हणजे शेतकऱ्यांनी उत्पादित मालाची विक्री किंवा इतर स्थानिक बाजारपेठेतून वस्तू खरेदी करणे. यामुळे उत्पादनाचे वितरण आणि पुरवठा प्रभावीपणे होत असतो.

Quick Tip

खरीदी व विक्री यामध्ये ग्राहकांच्या मागणीला अनुकूल ठेवण्यासाठी उत्पादनाचे वितरण योग्य वेळी आणि योग्य ठिकाणी करणे आवश्यक आहे.

(४) कृषी विपणनाची व्याख्या लिहा.**Solution :**

कृषी विपणन म्हणजे कृषी उत्पादनांच्या खरेदी, विक्री, प्रक्रिया, साठवणूक, आणि वितरणाची प्रक्रिया.

Quick Tip

कृषी विपणन म्हणजे एकत्रित बाजारपेठेतील विविध प्रक्रिया ज्या शेतीमालाच्या उत्पादनापासून ग्राहकांपर्यंत पोहोचवण्यापर्यंत चालतात.

(५) कृषि शेतमजुरी कार्यक्षमता म्हणजे काय ?**Solution :**

कृषी शेतमजुरी कार्यक्षमता म्हणजे शेतकऱ्यांनी केलेल्या कामाची उत्पादकता. हे कार्यक्षमता मोजण्यासाठी विविध घटकांचा विचार केला जातो, जसे की कामाच्या गतीसाठी योग्य तंत्रज्ञानाचा वापर, शारीरिक श्रम आणि त्या श्रमाच्या उपयोगिता.

Quick Tip

कृषी शेतमजुरी कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी आधुनिक यंत्रसामग्रीचा वापर आणि तंत्रज्ञानाचा वापर फार महत्त्वाचा ठरतो.

(६) इंटरनेट विक्री थोडक्यात महत्त्व लिहा.

Solution :

इंटरनेट विक्री शेतकऱ्यांना थेट ग्राहकांपर्यंत पोहोचण्याची संधी देते. या माध्यमामुळे उत्पादने कमी वेळात आणि अधिक व्यापक प्रमाणात विकली जाऊ शकतात.

Quick Tip

इंटरनेट विक्रीद्वारे शेतकऱ्यांना नवनवीन बाजारपेठांमध्ये प्रवेश मिळतो, ज्यामुळे त्यांचे उत्पन्न वाढवण्यास मदत होते.

(७) इव्हेंटरी नियंत्रण कसे कार्य करते ?**Solution :**

इव्हेंटरी नियंत्रणामध्ये शेतकऱ्यांच्या संसाधनांचा, उत्पादनाचा आणि विक्रीचा योग्य नियोजन व ट्रॅकिंग समाविष्ट आहे, जेणेकरून साठवणूक आणि मालाची उपलब्धता सुनिश्चित केली जाऊ शकते.

Quick Tip

इव्हेंटरी नियंत्रणाच्या सहाय्याने शेतकऱ्यांना अति-स्टॉक आणि कमी स्टॉक या दोन्ही समस्यांपासून वाचता येते.

(८) कृषी वनरोपण वनशेती विषयी वर्णन करा.**Solution :**

कृषी वनरोपण म्हणजे शेतजमिनीवर झाडांची लागवड करणे, ज्यामुळे मातीचे संरक्षण होईल आणि उत्पादनक्षमता वाढेल.

Quick Tip

कृषी वनरोपण शेतकऱ्यांना शेतभूमीवर झाडांची लागवड करीत अधिक उत्पादन आणि पर्यावरणाचे संरक्षण साधण्याची संधी देते.

(९) मालमत्ता नोंदवही (Farm Inventory) बाबत माहिती लिहा.**Solution :**

मालमत्ता नोंदवही म्हणजे शेतकऱ्यांची संपत्ती आणि संसाधने जसे की बीबियाणे, यंत्रे, आणि इतर उपयुक्त सामग्री यांची नोंद ठेवणे.

Quick Tip

मालमत्ता नोंदवही शेतकऱ्यांना त्यांच्या वित्तीय नियोजनात मदत करते आणि त्यांच्या संसाधनांचा अधिक कार्यक्षम वापर करण्यास मदत करते.

(१०) पीक कर्ज म्हणजे काय ?**Solution :**

पीक कर्ज म्हणजे शेतकऱ्यांना उत्पादन प्रक्रिया सुरू करण्यासाठी किंवा पिकांच्या लागवडीसाठी देण्यात येणारे कर्ज.

Quick Tip

पीक कर्ज शेतकऱ्यांना शेतजमीन व पिकांच्या लागवडीसाठी आवश्यक भांडवल पुरवते, ज्यामुळे त्यांचे उत्पादन वाढवता येते.

(११) आंतरराष्ट्रीय पिकतोचे फायदे लिहा.

Solution :

आंतरराष्ट्रीय पिकतोचे फायदे म्हणजे विविध देशांमध्ये पिकांची शेती आणि वाणांची उत्पादकता वाढवणे, तसेच तंत्रज्ञान आणि ज्ञानाचा आदानप्रदान करणे.

Quick Tip

आंतरराष्ट्रीय पिकतोमुळे शेतकऱ्यांना नवीन वाणांची माहिती मिळवता येते, तसेच विविध तंत्रज्ञानाचा वापर करून अधिक उत्पादन घेतले जाते.

(१२) कृषी क्रेडिट कार्ड म्हणजे काय ?

Solution :

कृषी क्रेडिट कार्ड म्हणजे शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतीसाठी लागणारी शर्ती, इंधन, औषधे आणि इतर वस्तू खरेदी करण्यासाठी क्रेडिट मिळवण्याची सुविधा.

Quick Tip

कृषी क्रेडिट कार्ड शेतकऱ्यांसाठी एक महत्त्वाचा आर्थिक साधन आहे, ज्यामुळे ते कमी दरात कर्ज घेऊन शेतीची उत्पादकता वाढवू शकतात.

३. खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा :

(अ) कृषी विपणनाची काय आहे ?

Solution :

कृषी विपणन म्हणजे कृषी उत्पादनांची खरेदी, विक्री, प्रक्रिया, साठवणूक, आणि वितरण. या प्रक्रियेत शेतकऱ्यांना उत्पादनाच्या किमती प्राप्त करण्यासाठी विविध माध्यमांद्वारे विपणन करणे महत्त्वाचे आहे. कृषी विपणनात मध्यस्थांची भूमिका, उत्पादक आणि ग्राहकांमधील अडचणी, तसेच उत्पादनांची गुणवत्ता आणि ग्राहकांची मागणी यांचा समावेश होतो. यामध्ये शेतकऱ्यांना फळे, भाजीपाला, धान्य, पशुधन इत्यादी उत्पादने थेट बाजारपेठेत विक्री करण्यासाठी मार्गदर्शन करणे आणि त्यासाठी बाजारभावाचे विश्लेषण करणे आवश्यक आहे.

Quick Tip

कृषी विपणनाच्या योग्य पद्धतीने शेतकऱ्यांना उच्चतम किंमत मिळवण्यास मदत केली जाते. योग्य विपणन तंत्रज्ञानाचा वापर शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ करू शकतो.

(ब) विविध फसलपद्धतीचे तोटे लिहा.

Solution :

विविध फसलपद्धतीत, एकाच जमिनीत अनेक प्रकारचे पीक घेतले जातात. त्याचे तोटे :

1. कीड आणि रोगांचा प्रादुर्भाव : विविध पिकांच्या लागवडीमुळे एकाच जमिनीत विविध प्रकारच्या किडीचा आणि रोगांचा प्रादुर्भाव होऊ शकतो, ज्यामुळे पीकांचे नुकसान होते.
2. जलवायू व नद्यांवरील दबाव : काही पिके अधिक पाणी आवश्यक असतात, तर इतर कमी पाणी घेतात. यामुळे जलवायू आणि नद्यांवर दबाव पडू शकतो.
3. उत्पादन व्यवस्थापन जटिल होणे : विविध फसल पद्धतींचा वापर करताना व्यवस्थापन अधिक जटिल होऊ शकते कारण पिकांची निगा, वेळेची आणि संसाधनांची व्यवस्थापन अधिक काळजीपूर्वक करावी लागते.

Quick Tip

विविध फसलपद्धतीचा वापर मातीच्या पोतावर अधिक दबाव आणि व्यवस्थापनाच्या जटिलतेचा कारणीभूत ठरतो. यासाठी योग्य नियोजन आणि पिकांचा संतुलित वापर महत्त्वाचा आहे.

(क) स्थानिक बाजारपेठेत उत्पादनाची विक्री यावी करा.

Solution :

स्थानिक बाजारपेठेत विक्री करण्याचा फायदा म्हणजे शेतकऱ्यांना उत्पादन थेट ग्राहकांना विकता येते. यामुळे विक्री प्रक्रियेतील मध्यस्थ टाळता येतात, आणि उत्पादनाच्या किमतीतील फरक कमी होतो. स्थानिक बाजारपेठा शेतकऱ्यांना आपल्या उत्पादनाचा थेट संपर्क करण्याची आणि आपल्या मालाच्या किमतींवर अधिक नियंत्रण ठेवण्याची संधी देतात. यामुळे, शेतकऱ्यांना उत्पादनाची योग्य किंमत मिळवता येते आणि त्यांचा नफा वाढवता येतो.

Quick Tip

स्थानिक बाजारपेठेत विक्री करण्याचे फायदे म्हणजे त्वरित नगदी प्रवाह, मध्यस्थ न ठेवता उच्च नफा मिळवता येतो, आणि शेतकऱ्यांना थेट ग्राहकांशी संवाद साधता येतो.

(ड) व्यापार (गोदाम) ची प्रमुख कार्ये लिहा.

Solution :

व्यापार (गोदाम) ही शेतमालाची साठवणूक, संरक्षण, आणि वितरणासाठी महत्त्वाची संस्था आहे. गोदामाची प्रमुख कार्ये :

1. साठवणूक : शेतमालाची वेळेवर साठवण ठेवणे आणि विक्रीसाठी आवश्यक काळजी घेणे.
2. संरक्षण आणि शीतकरण : गोदामात ठेवलेल्या मालाचे संरक्षण करणे, त्यासाठी योग्य तंत्रज्ञान वापरणे आणि शीतकरण प्रणाली स्थापित करणे.
3. विपणनासाठी वितरण : शेतमालाची योग्य वेळी आणि योग्य किमतीवर वितरण करणे.

Quick Tip

गोदामातील संरक्षण आणि साठवणूक प्रक्रियेत अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर शेतकऱ्यांना शेतमालाचे नुकसान कमी करायला मदत करतो.

(इ) विपणन प्रक्रिया जवळपास लिहा.

Solution :

विपणन प्रक्रिया जवळपास म्हणजे :

1. उत्पादनाची प्रक्रिया : शेतकऱ्यांचे उत्पादन जसे की भाजीपाला, धान्य यांचे संकलन, त्याची निवड आणि त्याचे योग्य प्रकारे पॅकिंग करणे.
2. गुणवत्ता नियंत्रण : उत्पादनांची गुणवत्ता सुनिश्चित करण्यासाठी गुणवत्ता परीक्षण प्रक्रिया आवश्यक आहे.
3. पॅकिंग : उत्पादनांची योग्य पॅकिंग केली जाते ज्यामुळे त्याचे संरक्षण होतं आणि वितरण प्रक्रिया सुलभ होते.
4. वितरण : उत्पादनांचा योग्य ठिकाणी आणि योग्य वेळी वितरण सुनिश्चित करणे.

Quick Tip

विपणन प्रक्रियेत प्रत्येक टप्प्याची योग्य काळजी घेणे, विशेषतः गुणवत्ता नियंत्रण आणि वितरणाची वेळेवर देखरेख करणे महत्त्वाचे आहे.

(फ) पडताळून फसलपद्धती (Strip Cropping) चे वर्णन करा.

Solution :

पडताळून फसलपद्धतीमध्ये शेतकऱ्यांनी विविध पिकांची लागवड पट्ट्यांमध्ये केली जाते. यामुळे जमिनीचे संरक्षण होण्यास मदत मिळते, मातीचे नुकसान कमी होते, आणि पिकांची उत्पादकता वाढवता येते. हे एक जलसंवर्धन पद्धत आहे जी मातीचे क्षरण टाळते आणि पाण्याच्या वापरात सुधारणा करते.

Quick Tip

पडताळून पिक पद्धतीमुळे मातीचे संरक्षण, जलसंवर्धन आणि उत्पादन क्षमता वाढविणे शक्य होते.

५. खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा :

(अ) दीज कोठार स्थापण्याचे तोटे लिहा.

Solution :

दीज कोठार स्थापण्याचे काही मुख्य तोटे :

1. उपयुक्त जागेचा अभाव : योग्य जागेच्या अभावामुळे दीज कोठार स्थापण्यात अडचणी येऊ शकतात.
2. उच्च खर्च : कोठार बांधण्यास, देखभाल करण्यास आणि सामग्री ठेवण्यासाठी लागणाऱ्या सुविधांसाठी मोठा खर्च होतो.
3. प्राकृतिक आपत्तींचा धोका : पावसाच्या पाणी, उधळलेले वारे आणि इतर नैसर्गिक आपत्तींच्या बाबतीत माल सुरक्षित ठेवणे कठीण होऊ शकते.

Quick Tip

दीज कोठारासाठी योग्य जागा आणि संरक्षण सिस्टिमची निवड महत्त्वाची आहे. असुरक्षित वातावरणात स्टोर केलेला माल कमी गुणवत्तेचा होऊ शकतो.

(ब) भारतीय धान महामंडळाचे उद्देश लिहा.

Solution :

भारतीय धान महामंडळाचे उद्देश आहेत :

1. धान्यांच्या किमतीचे नियंत्रण : सरकारच्या पॉलिसीचे पालन करत धान्याच्या किमती नियंत्रणात ठेवणे.
2. धान्य उत्पादन वाढवणे : शेतकऱ्यांना धान्य उत्पादनासाठी उचित मार्गदर्शन, सहकार्य आणि वित्तीय सुविधा देणे.
3. साठवणूक क्षमता वाढवणे : धान्याच्या साठवणुकीसाठी कोठारे तयार करणे, तसेच साठवणुकीचे व्यवस्थापन करणे.
4. शेतकऱ्यांना मूल्यवर्धन : धान्य विक्रीसाठी शेतकऱ्यांना अधिक नफा मिळवून देणे.

Quick Tip

महामंडळ शेतकऱ्यांच्या उत्पादनासाठी स्थिर बाजार निर्माण करत आणि मूल्यवर्धन करत त्यांना अधिक आर्थिक सहाय्य पुरवतो.

(क) शेती व्यवस्थापक म्हणजे काय ? त्याचे कार्य लिहा.

Solution :

शेती व्यवस्थापक म्हणजे एक असा व्यक्ती जो शेतजमीन व्यवस्थापन, पिकांचे उत्पादन, कामकाजी प्रक्रिया, आणि उत्पादनाचे विपणन याचे नियोजन करतो. त्याचे कार्य :

1. उत्पादनाचे नियोजन : योग्य पिकांची निवड, जमिनीची पूर्तता, आणि शेती प्रक्रियांचे नियोजन करणे.
2. आर्थिक नियोजन : शेतकऱ्यांना त्यांच्या पिकांसाठी लागणारा खर्च आणि फायदा याचे विश्लेषण करून आर्थिक व्यवस्थापन.
3. शेतीच्या संसाधनांची देखरेख : यंत्रसामग्री, कामगार आणि वेळेचे योग्य व्यवस्थापन.
4. मार्केटिंग आणि विक्री : उत्पादनाचा योग्य वेळी विक्री करून शेतकऱ्यांना अधिक नफा मिळवून देणे.

Quick Tip

शेती व्यवस्थापक हे शेतकऱ्यांना आर्थिक सहाय्य पुरवतो, उत्पादनाच्या व्यवस्थापनासाठी योग्य मार्गदर्शन करतो आणि शेतमालाच्या विपणनासाठी त्यांना मदत करतो.

(ड) सामाजिक वनीकरण बाबत सविस्तर वर्णन करा.

Solution :

सामाजिक वनीकरण म्हणजे समाजाच्या आर्थिक आणि पर्यावरणीय फायद्यासाठी वनीकरणाची पद्धत. यामध्ये :

1. माणसाच्या सामाजिक आणि आर्थिक फायद्यांची वाढ : समाजाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी जंगले आणि वने निर्माण केली जातात.
2. पारिस्थितिकी तंत्राचा संरक्षण : मातीचे संरक्षण, जलसंचय, वायू शुद्धता यासाठी वनीकरणाचे महत्त्व आहे.
3. विकसनशील समुदायांसाठी रोजगार : स्थानिक समुदायांना रोजगार निर्माण करण्यासाठी वनीकरण उपयुक्त ठरतो.

Quick Tip

सामाजिक वनीकरण याचा उद्देश पर्यावरणीय फायदे मिळवणे आणि शेतकऱ्यांना अतिरिक्त उत्पन्नाच्या स्रोत उपलब्ध करणे आहे.

(इ) विज वपणन कार्यक्षेत्रातील माध्यमांची यादी करा.

Solution :

विज वपणन कार्यक्षेत्रातील माध्यमांमध्ये :

1. प्प्रिंट मीडिया : बुकलेट्स, पोस्टर्स, व कृषि मासिके ज्या शेतकऱ्यांसाठी माहिती देतात.
2. ऑनलाईन मीडिया : वेबसाइट्स, सोशल मीडिया पेजेस, इ-मेल्स, यूट्यूब चॅनेल्स ज्या माहिती आणि तंत्रज्ञानांची दुरुस्ती व प्रसार करतात.
3. व्यक्तिगत नेटवर्किंग : शेतकऱ्यांसोबत थेट संवाद साधून, सेमिनार्स, कार्यशाळा, प्रचार यामध्ये सामील होऊन.
4. रेडिओ आणि टीव्ही : शेतकऱ्यांसाठी कृषी कार्यक्रम आणि माहिती प्रसारण.

Quick Tip

विज वपणन क्षेत्रातील माध्यमांद्वारे शेतकऱ्यांपर्यंत थेट माहिती पोहोचवता येते, आणि त्यांना तंत्रज्ञान आणि व्यवसाय सुधारण्यास मदत होते.

(फ) उपयोगाच्या आहारावर वनस्पतींची वाढी करा.

Solution :

आहाराच्या उपयोगाने वनस्पतींच्या वाढीवर परिणाम होतो :

1. नत्र (Nitrogen) : पिकांच्या वाढीच्या सुरुवातीच्या टप्प्यात नत्राचा उपयोग वाढीला चालना देतो.
2. फॉस्फोरस (Phosphorus) : पिकांच्या मुळांवर कार्य करते, आणि त्याची मुळांची वाढ वाढवते.
3. पोटॅशियम (Potassium) : वनस्पतींच्या प्रतिकारशक्तीला सुधारतो आणि पिकांच्या अंतिम फुलांसाठी मदत करतो.
4. सेंदिरय खते : जास्त पोषण आणि मातीचे पोत सुधारते, मातीतील सूक्ष्मजीवांची वाढ करतो.

Quick Tip

सेंदिरय खते आणि योग्य प्रमाणात रासायनिक खते वापरल्यास पिकांची वाढ अधिक चांगली होऊ शकते, यामुळे त्यांचा उत्पादनशक्ती वाढवता येते.

४. खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा :

(अ) शेती कामकाजाचे व्यवस्थापन म्हणजे काय ? ते त्यासाठी आवश्यक कशा प्रकारचे असते ? ते त्यासाठी कोणत्या पद्धतींना पाय देतील ?

Solution :

शेती कामकाजाचे व्यवस्थापन म्हणजे शेतातील विविध कामांचे नियोजन, निरीक्षण, आणि कार्यान्वयन. हे व्यवस्थापन शेतकऱ्यांना उत्पादनाची वाढ, वेळेवर पिकांची लागवड, आणि योग्य प्रकारे उत्पादनाच्या पद्धती निवडण्यास मदत करते.

त्यासाठी आवश्यक असणारी प्रमुख गोष्टी :

1. योग्य नियोजन : पिकांची निवड, जमिनीचा उपयोग, आणि संसाधनांचा वापर.
2. विविध पद्धतींचा वापर : तंत्रज्ञानाचा वापर, सिंचन पद्धती आणि हवामानाचे निरीक्षण.
3. कृषी तंत्रज्ञान : नवीन तंत्रज्ञान आणि यंत्रसामग्री वापरून उत्पादन क्षमता वाढवणे.

Quick Tip

शेतीचे व्यवस्थापन आधुनिक तंत्रज्ञान, यंत्रसामग्री, आणि ठोस नियोजनाच्या आधारावर कार्यक्षमतेने चालवता येते.

किंवा

(अ) शेतवाडीची निवड करतांना कोणत्या घटकांचा अभ्यास केला जातो ?

Solution :

शेतवाडीची निवड करतांना खालील घटकांचा अभ्यास केला जातो :

1. मातीचा प्रकार : जमिनीसाठी योग्य प्रकारची माती निवडणे महत्त्वाचे आहे.
2. जलवायू : पिकांसाठी योग्य हवामानाचा अभ्यास करणे.
3. पाणी व्यवस्थापन : शेतवाडीला पोचणारे पाणी आणि पाण्याचा स्रोत.
4. सामाजिक व आर्थिक घटक : शेतकऱ्यांच्या आर्थिक परिस्थिती आणि आवश्यक तांत्रिक सहाय्य.
5. लागवडीसाठी वसती : मुख्य बाजारपेठांपासून शेतवाडीची लांबी, स्थानिक वस्ती आणि रोजगाराच्या संधी.

Quick Tip

शेतवाडी निवडताना मातीचे प्रकार आणि जलवायू सर्वात महत्त्वाचे घटक ठरतात. यावरून पिकाची निवड आणि पर्यावरणाशी संबंधित निर्णय घेतले जातात.

(ब) बिज विपणन म्हणजे काय ? विपणनाच्या मागणीच्या पूर्वानुमानाचे कार्य लिहा.

Solution :

बिज विपणन म्हणजे बी-बियाणांची खरेदी आणि विक्री करण्याची प्रक्रिया. यामध्ये शेतकऱ्यांसाठी उच्च दर्जाचे बियाणे उपलब्ध करून देणे, त्यांचे प्रचार-प्रसार करणे आणि कृषी उत्पादनाची गुणवत्ता सुधारणे हा मुख्य उद्देश असतो.

विपणनाच्या मागणीच्या पूर्वानुमानाचे कार्य :

1. मागणीचे विश्लेषण : कृषी बाजारातील मागणीचा अंदाज घेऊन योग्य बियाणांची निवड.
2. किमतीचे निर्धारण : मागणी आणि पुरवठ्याच्या आधारावर बियाणांच्या किमतीचे निर्धारण.
3. संसाधनांचा वापर : बी-बियाणांचा वापर करतांनाच्या संसाधनांची कार्यक्षम व्यवस्था करणे.

Quick Tip

विपणनाचे पूर्वानुमान शेतकऱ्यांना वेळेवर उत्पादनाची पूर्तता करण्यात मदत करते, आणि त्यांना योग्य बाजारपेठेचा शोध घेता येतो.

किंवा

(ब) शेती अंदाजपत्रकाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Solution :

शेती अंदाजपत्रक म्हणजे शेतकऱ्यांच्या शेती कामांसाठी लागणारा खर्च, अपेक्षित उत्पादन, आणि त्यावर आधारित आर्थिक अंदाज तयार करणे. त्याचे महत्त्व : 1. आर्थिक नियोजन : शेतीच्या उत्पादनासाठी आवश्यक संसाधनांची योग्य वापराची आखणी.

2. नफा आणि तोटा : उत्पादनाच्या नफ्याची आणि तोट्याची गणना आणि त्यानुसार निर्णय घेणे.
3. शेतीच्या कार्यक्षमता सुधारणा : अंदाजपत्रकाच्या आधारे वेळेवर व्यावसायिक निर्णय घेणे.
4. वित्तीय सहाय्य प्राप्ती : योग्य अंदाजपत्रकावर आधारित कर्ज मिळवणे.

Quick Tip

शेती अंदाजपत्रक शेतकऱ्यांसाठी वित्तीय निर्णय घेणारा महत्त्वाचा दस्तऐवज आहे, जो त्यांना उत्पादनातील किमती निश्चित करण्यास मदत करतो.

